

INDOK
služba Arhiva Hrvatske

Damir Zagotta, Zagreb, Arhiv Hrvatske Zagreb, Marulićev trg 21.

1. Dosadašnje stanje

»Zakonom o zaštiti arhivske građe i arhivima«¹ postavljen je temelj djelovanja Dokumentaciono-informativnog centra (DIC) Arhiva Hrvatske. Taj zadatak Arhiva Hrvatske ponovljen je, nepromijenjen, i u »Zakonu o zaštiti arhivske građe i arhivima« iz 1978. godine.² Članom 42. istog Zakona posebno se naglašava vođenje i izrada znanstveno-informativnih pomagala te davanje stručnih i znanstvenih informacija, koje Arhiv Hrvatske uključuje u opći informacijski sistem. Članom 44. kaže se da »arhivi radi ostvarenja svojih zadataka istražuju i pitanja informatike, modernih metoda obrade podataka i srodnih disciplina«. Tim odredbama data je zakonska osnova za postojanje i rad DIC-a.

»Uputstvom o vođenju evidencija u arhivima«³ u arhivima se vode ove evidencije: knjiga primljene arhivske građe, knjiga općeg inventara arhivske građe, knjiga inventara za pojedini arhivski fond i zbirku, knjiga depozita, matični list arhivske i registraturne građe koja se nalazi izvan arhiva i vodič kroz arhivsku građu.

Arhiv Hrvatske kao matični arhiv i historijski arhivi — kao regionalni arhivi (Bjelovar, Dubrovnik, Karlovac, Osijek, Pazin, Rijeka, Slavonski Brod, Sisak, Split, Varaždin, Zadar i Zagreb⁴) moraju, u skladu sa zakonom obavezno redovno dostavljati DIC-u Arhiva Hrvatske informativna pomagala, vodič i inventar za pojedini fond (u 2 primjerka)⁵.

Osim prikupljanja tih pomagala, zadatak DIC-a je da prikuplja, obrađuje i daje na korištenje podatke o fondovima i zbirkama na pod-

¹ Narodne Novine 31/1963.

² Narodne Novine br. 25/1978.

³ Narodne Novine br. 7/1963.

⁴ »Odluka o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu« (NN 28/1963), čime je i utvrđena arhivska mreža na području SRH.

⁵ »Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima« (NN 25/1978) čl. 56

ručju SRH (Institut za historiju radničkog pokreta, JAZU, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, naučne biblioteke, i dr.)⁶.

Značajan dio arhivske građe za proučavanje ekonomskih, socijalnih, kulturnih i društvenih prilika od 13. do 19. st. nalazi se kod vjerskih organizacija, naročito u nadbiskupskim, kaptolskim, biskupijskim, župnim i samostanskim arhivima. Prikuplja se evidencija o građi u posjedu privatnih osoba.

Uspostavlja se suradnja i s drugim arhivima u ostalim socijalističkim republikama i pokrajinama u SFRJ, a isto tako nastoji se uspostaviti veza i s arhivima u drugim zemljama, osobito susjednim.

DIC prikuplja i podatke o stanju arhiva i arhivske službe na području SRH da bi Arhiv Hrvatske, kao matična arhivska ustanova, mogao pratiti stanje i razvoj djelatnosti u republici, te da bi mogao pripremiti određene analize i po potrebi intervenirati u interesu razvoja arhivske službe u SRH. Prema tome, DIC je glavni informativni centar za cjelokupnu arhivsku službu u SRH.⁷

DIC vodi i evidenciju o korisnicima arhivske građe, te o korištenju građe.⁸ U Arhivu Hrvatske te se evidencije pravovremeno vode na rubno bušenim karticama (RBK), koje su se za tu svrhu — za sada — pokazale najprikladnije.⁹

U posljednje vrijeme DIC radi na pripremi određenih podataka za Automatsku obradu podataka (AOP). Izrađene su i određene pripreme za obradu matičnih knjiga i rubno bušenih kartica s podacima o fondovima i zbirka građe u SRH.

DIC je u svome djelovanju — osim dokumentaciono-informativne službe — organizaciono obuhvaćao i stručnu biblioteku s čitaonicom. Biblioteka Arhiva Hrvatske djeluje već od 1892. godine,¹⁰ kada počinje s prikupljanjem bibliotečne građe s područja povijesti i pomoćnih povijesnih znanosti, ali i nekih drugih oblasti kulture i nauke.

2. Sadašnje stanje DIC-a

Dosadašnjom organizacionom shemom DIC obuhvaća: čitaonicu, dokumentaciono-informativnu službu, stručnu biblioteku.

⁶ »Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ za SRH«, Beograd, 1984. str. 27.

⁷ »Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima« (NN 25/1978) čl. 55

⁸ Evidencije se vode u svim historijskim arhivima, ali nisu standardizirane.

⁹ Zagotta D. Djelovanje DIC-a Arhiva Hrvatske »Arhivist« vol. XXXI, 1—2/1981.

¹⁰ Preuzimanjem uprave 1892. godine Ivan pl. Bojničić-Kninski »kao čovjek modernih nazora svaki posao u arhivu shvaćao ozbiljno i udešavao po načelima o arhivima, arhivistike. Arhivu je pribavio potrebnu stručnu knjižnicu, zbirke historijskih slika i geografskih karata«, Hrvatska Enciklopedija, Zagreb, 1941. sv. 1. Arhiv str. 599.

Čitaonica Arhiva Hrvatske, koja je ogledalo arhiva prema vanjskom svijetu, djeluje u otežanim uvjetima. Zbog nedostatka prostora (svega 32 mjesta za čitače) vrlo česte su neprilike u čitaonici, osobito kada na praktični rad stignu grupe učenika iz škola usmjerenoga obrazovanja.¹¹ Iz istoga razloga priručna biblioteka u čitaonici svedena je na minimum potrebnih knjiga. Osim toga, zbog nedostatka spremišnog prostora građa se za potrebe čitaonice doprema sa devet različitih lokacija u Zagrebu i izvan grada (na kojima se danas nalazi Arhiv Hrvatske), tako da je često vremenski nemoguće udovoljiti željama čitača. Zbog organiziranja adekvatne službe dežuranja, u čitaonici je zaposlen jedan radnik arhivist-dokumentalist.¹²

Dokumentaciono-informativna služba orijentirala se u svome radu na: vođenje evidencija o građi u arhivima u SRH¹³, evidentiranje arhivske građe izvan arhiva¹⁴, vođenje evidencija o građi koja se odnosi na SRH, a nalazi se u drugim republikama i pokrajinama, vođenje evidencija o građi u arhivima izvan zemlje, a odnose se na područje SRH, vođenje raznih statistika, prikupljanje i obradu podataka o radu u arhivima u SRH (planovi rada, izvještaji, samoupravni akti i dr.)¹⁵

Preuzimajući arhivska pomagala, vodiče i inventare, DIC je do sada prikupio oko 6000 pomagala. Međutim, mora se primijetiti da u posljednjih nekoliko godina znatno opada broj primljenih pomagala.

Specijalna biblioteka Arhiva Hrvatske sa fundusom od preko 60.000 svezaka — ima zadaću da prikuplja, obrađuje i izdaje na korištenje bibliotečnu građu s područja arhivistike, povijesti, pomoćnih povijesnih znanosti, informatike, te ostalu bibliotečnu građu koja unapređuje arhivsku djelatnost.¹⁶ Biblioteka danas djeluje u također vrlo nepovoljnim uvjetima.¹⁷ Spremišta bibliotečne građe nalaze se razasuta na četiri različita mjesta po Zagrebu. Sve to još više otežava provedbu revizije bibliotečnog fonda.

Biblioteka Arhiva Hrvatske svojom djelatnošću ulazi i u zajednički Bibliotečno-informacijski sistem (BIS) Hrvatske pri Nacionalnoj i sve-

¹¹ Prilikom izgradnje zgrade, Arhiv Hrvatske imao je cca 1500 dužnih metara arhivske građe. Za tu količinu građe izgrađena je čitaonica sa 32 mjesta za čitače. Prema slovenskim standardima: (»Poročevalec« let. III od 14. juna 1984.) za tipski arhiv s 2500 dužnih metara arhivske građe potrebno je imati čitaonicu s najmanje 8 mjesta za čitače. Prema tome, Arhiv Hrvatske, koji u ovom trenutku ima cca 15000 dužnih metara arhivske građe, trebao bi imati čitaonicu s najmanje 48 mjesta za čitače.

¹² Do 1985. god. u čitaonici je naizmjenično dežuralo 10 radnika.

¹³ »Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima« (NN 25/1978) čl. 42.

¹⁴ Za sada je standardizirana jedino evidencija Zbirki arhivske građe.

¹⁵ Ostale evidencije su bez određenih standardnih podataka.

¹⁶ Godišnje se izda cc 1200 knjiga i časopisa na korištenje istraživačima u čitaonici, te izradi preko 1800 kataložnih kartica.

¹⁷ Standard za biblioteke i specijalne biblioteke je 25 knjiga na m², dok je u Arhivu Hrvatske na m² 500 knjiga.

učilišnoj biblioteci u Zagrebu. U okviru BIS-a predviđeno je osnivanje 14 baza podataka za različita znanstvena područja.¹⁸ Prema zamisli grupe historičara, u okviru tih 14 baza BIS-a trebala bi biti i baza za povijest; predloženo je da bude smještena u Arhivu Hrvatske.¹⁹

Sve navedene poslove, te kulturno-prosvjetnu djelatnost praksom učenika i studenata uglavnom obavljaju radnici DIC-a, a njih je više nego nedovoljno. Do ove 1985. godine u DIC-u su radila četiri radnika. Ove godine primljen je u stalni radni odnos jedan knjižničar (SSS) za potrebe biblioteke, te jedan arhivista-dokumentalista (VSS) na poslove stalnoga dežurnog u čitaonici, međutim, dva su radnika prešla u druge odjele. Sada u biblioteci rade dva radnika, od toga jedan VSS i jedan SSS, u čitaonici jedan VSS, te jedan VSS za ostale poslove DIC-a, dakle ukupno je zaposleno četiri radnika.

3. Projekcija razvoja

Nagli razvoj tehnike i elektronike, a s time u vezi i ubrzani razvoj ostalih grana znanosti, među kojima i povijesne te pomoćnih povijesnih znanosti, uvjetovali su promjene koje su se desile u obradi, pristupu, a shodno tome i zahtjevima prema materijalima koji se čuvaju u arhivima. Šezdesetih godina zamišljena je nova struktura, aktivnost i djelatnost Arhiva Hrvatske, pa tako i nekadašnjeg te današnjeg DIC-a, koja je, do danas znatno nadmašila zacrtane planove.

Stoga se smatra da bi DIC trebao prerasti u INDOK službu, koja bi u sebi sadržavala (tabela 1): 1. čitaonicu, 2. referalnu djelatnost, 3. pripremu za automatsku obradu podataka (AOP), 4. AOP, 5. izdavačku djelatnost, 6. kulturno-prosvjetnu djelatnost, 7. razvojnu službu, 8. matičnu službu.

Čitaonica Arhiva Hrvatske morala bi zbog svih ranije navedenih problema imati jednoga stalnog radnika-dežurnog, koji bi informirao čitače i ostale korisnike, te vodio brigu o građi koja im se daje na korištenje. Uz njega bi bilo potrebno da radi i jedan radnik — arhivski tehničar koji bi vodio evidencije čitaonice o čitačima i korištenju građe, te o dopremi i otpremi građe iz čitaonice. Evidencije bi se kasnije obrađivale kompjuterski. Osim toga čitaonicu bi bilo neophodno opremiti i s nekoliko mikročitača, zbog toga što će se na korištenje sve više davati mikrofilmirana arhivska građa, a ne kao do sada originalna.

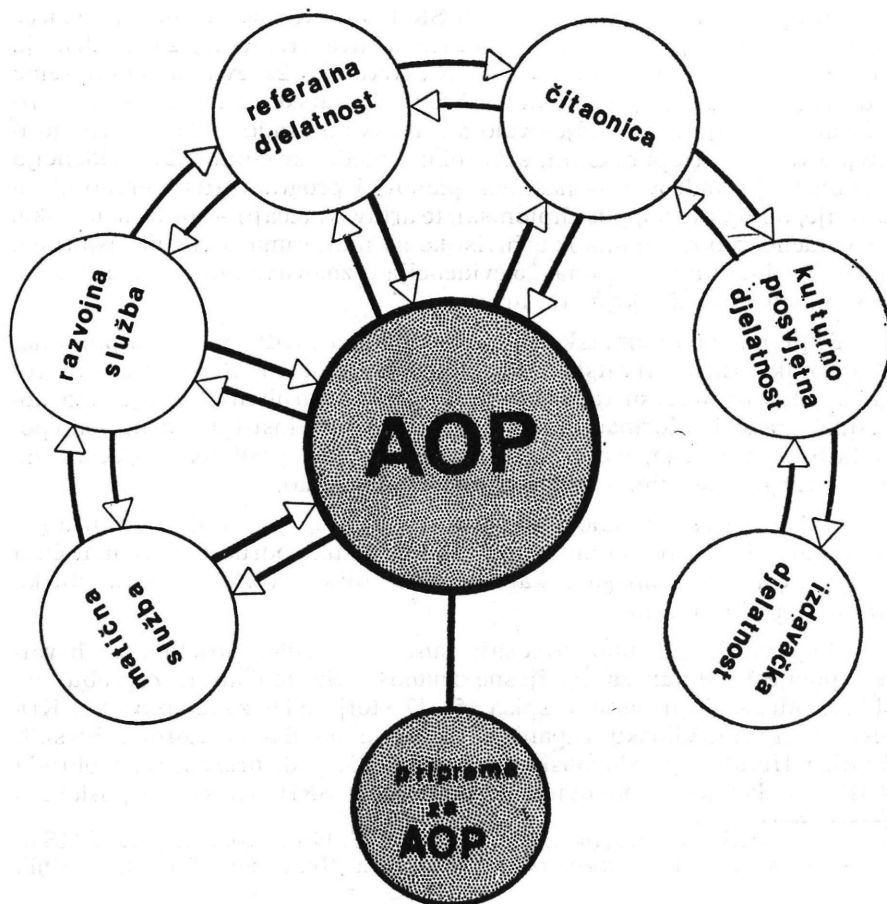
Referalna djelatnost orijentirala bi se na prikupljanje, obradu i prezentiranje evidencija o građi u SRH, zatim o SRH u ostalim krajevima Jugoslavije te izvan zemlje. Prikupljali bi se i podaci o radu u arhi-

¹⁸ »Nacrt informacijskog sistema NSB« Zagreb 1979 (šapirografiran materijal)

¹⁹ Zaggotta D. »Arhivska djelatnost u bibliotečno-informacijskom sistemu« Historijski Zbornik, XXXIII—XXXIV/1980—1981, str. 381.

vima (bili bi prezentirani preko Biltena), poput ostalih stručnih informacija s područja arhivistike, i ostalih pomoćnih povijesnih znanosti, te povijesti. Uključivanjem arhivske službe SRH u Arhivski informacijski

MEĐUSOBNO KOMUNICIRANJE ODSJEKA INDOK CENTRA

sistem (AIS) arhivima su određene obavezne evidencije. Međutim, smatra se da bi popis tih evidencija trebalo proširiti, tako da bi IN'DOK služba Arhiva Hrvatske vodila ove evidencije i popise:²⁰ 1. popis vodiča arhiva u SRH, 2. popis inventara arhiva u SRH, 3. popis ostalih pomagala arhiva u SRH, 4. popis mikrofilmova snimljene građe u arhivima u SRH, u svrhu zaštite, a isto tako i snimljene građe izvan zemlje u svrhu zamjene ili restitucije, 5. popis kseroksa građe iz vanjskih arhiva u arhivima u SRH, 6. popis restaurirane građe arhiva u SRH, 7. popis akvizicija arhiva u SRH, 8. popis depozita arhiva u SRH, 9. popis zbirki arhivske građe, 10. popis građe izvan arhiva, 11. popis građe kod privatnih osoba, 12. popis registratura arhiva u SRH, 13. popis građe u drugim socijalističkim republikama/pokrajinama, 14. popis građe u drugim zemljama o Hrvatskoj, 15. evidencija o arhivima u SRH, 16. evidencije samoupravnih akata arhiva u SRH, 17. evidencija godišnjih i srednjoročnih programa i izvještaja arhiva u SRH, 18. evidencija anketa i statistika 19. evidencija korisnika čitaonice Arhiva Hrvatske, 20. evidencija građe koja se koristi u čitaonici Arhiva Hrvatske, 21. evidencija dopreme i otpreme građe u i iz čitaonice Arhiva Hrvatske, 22. evidencija o izložbama na kojima se sudjelovalo s arhivskom građom, 23. evidencija o savjetovanjima (republičkim, saveznim i međunarodnim), 24. evidencija o školovanju kadrova: — nastavni planovi i programi (usmjereno obrazovanje, dodiplomski, postdiplomski, te arhivski tečajji) — praksa učenika, 25. evidencija o radnjama iz arhivistike na maturama, stručnim ispitima, magisterijima i doktoratima, 26. evidencija o znanstvenim temama u koje bi se mogli i trebali uključiti i arhivi.

Priprema za automatsku obradu podataka (AOP) bio bi potpuno novi zadatak Arhiva Hrvatske.²¹ Prilikom pripreme za AOP trebalo bi voditi računa o: procesu rada na obradi građe u arhivima, zahtjevima korisnika građe i informacija o građi, zahtjevima instituta, društveno-političkih organizacija, ustanova i dr., zahtjevima građana (povećani zahtjevi za genealoškim istraživanjima i podacima).

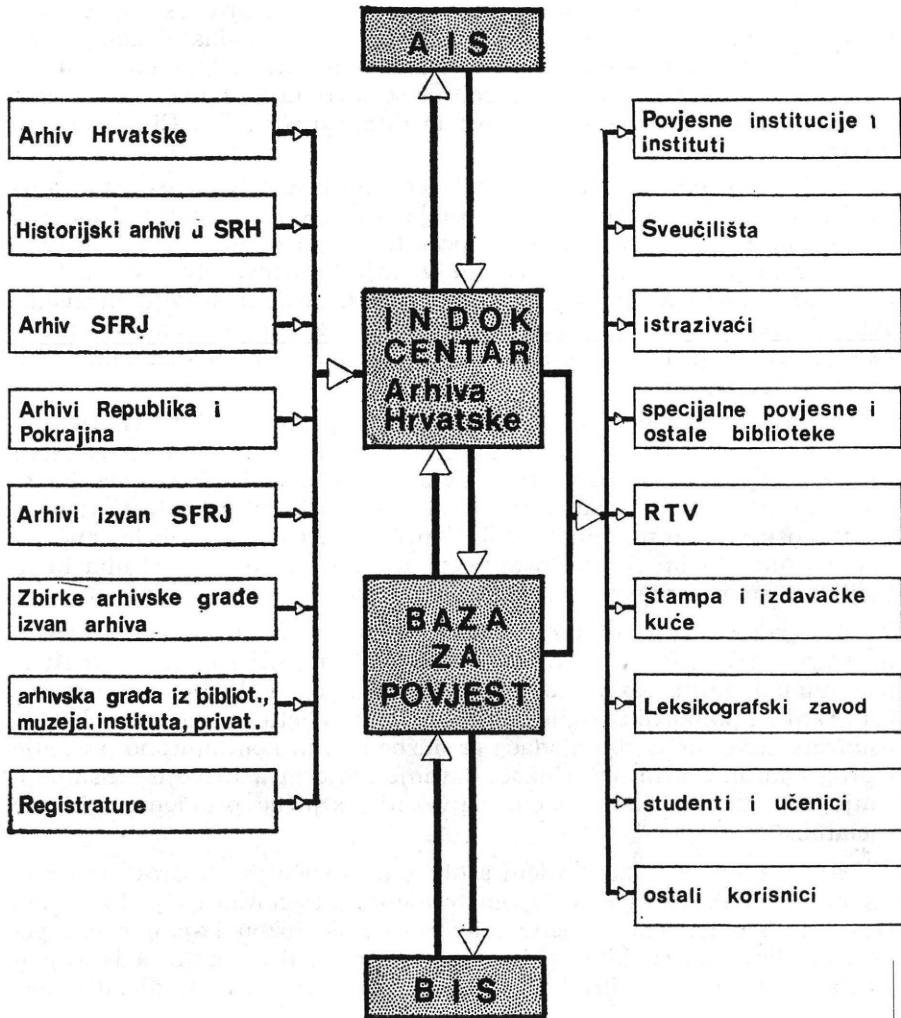
Na osnovi već stečenog iskustva, moglo bi se pristupiti obradi u prvom redu: evidencija o fondovima i zbirkama na području SRH, matičnih knjiga, arhivskih pomagala, kartografske zbirke, zbirke planova, zbirke Gradišćanskih Hrvata.

Do sada je već bilo pokušaja suradnje AOP-a Odjelom za hrvatsku povijest Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, na obradi određenih urbarskih spisa 15—17 stoljeća i to za Zagrebačku, Križevačku, i Varaždinsku županiju. Uz to je na Savjetovanju arhivskih radnika Hrvatske u Slavonskom Brodu 1985. god. prezentirana obrada RBK s podacima o fondovima i zbirkama u SRH. Za sve te poslove s

²⁰ Evidencije pod brojem 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 15, 19 i 20 vode se prema AIS-u.

²¹ Zagotta D. »Baza podataka Arhiva Hrvatske«, Arhivski vjesnik 27/1984. str. 240.

KOMUNIKACIJA INDOK CENTRA SA IZVORIMA INFORMACIJA I KORISNICIMA OBRADENIH INFORMACIJA

obzirom na opsežnost samih priprema — jer valja istražiti, selekcionirati, pripremiti i obraditi mnoštvo podataka — neophodno je zaposliti dodatni specijalizirani kadar upravo za te poslove.

Smatra se da su veliki kompjuteri neekonomični, za ovakve ustanove i obradu ovakvih vrsta kartoteka i datoteka, osobito u fazi stvaranja i uhodavanja sistema. Prilikom odlučivanja o nabavi kompjutera valja razmatrati određene kriterije: mogućnost memoriranja i obrađivanja većih i složenijih baza podataka, velika brzina obrade podataka, mogućnost uključenja na veće baze podataka, mogućnost priključenja više terminala, sigurnost pohranjenih podataka.

Na temelju tih kriterija smatra se da bi potrebe arhivske djelatnosti u ovom trenutku potpuno zadovoljio manji tzv. personalni kompjuter. Na tržištu u ovom momentu postoji mnoštvo personalnih kompjutera, međutim, o tipu kompjutera odlučit će se u trenutku nabave, zbog toga što se svakodnevno pojavljuju sve kvalitetniji, jači i bolji personalni kompjuteri.

Arhiv Hrvatske već od 1899. god. redovito izdaje svoj časopis »Arhivski vjesnik« sa sadržajima iz područja arhivistike i ostalih pomoćnih povijesnih znanosti, te povijesti općenito. U posljednje vrijeme javlja se sve veća potreba za izvanrednim izdanjima Arhiva Hrvatske u kojima bi se objavljivala građa, inventari, vodiči, različite studije, magistarske i druge radnje i dr. Stoga bi bilo neophodno organizirati što racionalniju jednostavniju pripremu tekstova, a isto tako i štampanje svih tih publikacija.

Kulturno-prosvjetna djelatnost također spada u okvir INDOK centra. U tu djelatnost uključeni su svi radnici Arhiva, ovisno o potrebama i zahtjevima centara za usmjereno obrazovanje učenika u kulturi. Za te učenike potrebno je izraditi programe rada, pripremiti sadržaj rada, a isto tako koordinirati njihov praktičan rad u Arhivu sa zahtjevima njihove nastave. Osim tih poslova, neophodna je suradnja s raznim institucijama na pripremama najrazličitijih izložbi.

Do sada Arhiv Hrvatske u svome programu rada nije imao razvojnu službu. Međutim, ukoliko se želi aktivno uključiti i pratiti društvena kretanja, zatim razvoj tehnike i tehnologije, te shodno tome razvoj arhivistike i pomoćnih povijesnih znanosti u svijetu i u nas, potrebno je osnovati razvojnu službu. Zadaća te službe bila bi kontinuirano praćenje i programiranje arhivske službe, davanje smjernica razvoju i usmjeravanju rada arhiva na određene najvažnije, ključne probleme arhivske djelatnosti.

Arhiv Hrvatske kao matični arhiv, s najstručnijim kadrovima i najvećim iskustvom u SRH s dugom tradicijom, (osnovao ga je 1643. god. Hrvatski Sabor), ima matičnu i instruktaznu službu kojom pruža pomoć ostalim historijskim arhivima u njihovom djelovanju, a isto tako i ostalim imaocima arhivske građe u njenom čuvanju, sređivanju, evi-

dentiranju i prezentiranju te građe. Neophodan bi bio jedan čovjek za taj posao u suradnji sa stručnjakom za određeno područje djelatnosti.

4. Baza za povijest

Danas biblioteka Arhiva Hrvatske svojom djelatnošću ulazi u zajednički Bibliotečno-informacijski sistem (BIS) Hrvatske. Cilj toga sistema nije da se povežu sadašnji nepovezani INDOK centri i službe, već da se ostvare dogovoreni ciljevi i zadaci u odnosu na informacijski sistem SRH i u odnosu na sistem znanstvenih informacija za SFRJ. U okviru BIS-a predviđene su baze podataka za pojedine znanosti. Među tim bazama je bila i baza za povijest.

U dogovoru s Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom **BAZA ZA POVIJEST** nalazila bi se u okviru Arhiva Hrvatske, a specijalna arhivsko-povijesna biblioteka transformirala bi se u bazu podataka. Prema zamisli grupe historičara koji su i izradili nacrt baze, funkcija bi joj bila: evidentiranje postojeće građe, početna organizacija sustavnog aktivnog informiranja o činjenicama koje će se utvrditi kao »udarne« za dalje aktivnosti baze, koordiniranje dinamike razvoja historijskih arhiva s gledišta osnovnih potreba historijske znanosti i arhivske djelatnosti te njihove društvene funkcije, postavljanje redovne komunikacije s bazama podataka u zemlji i inozemstvu, rješavanje pitanja obrazovanja kadrova.

Prema analizi, već u sadašnjem trenutku korisnici INDOK centra bili bi ujedno i korisnici informacija baze podataka (tabela 2): historijske institucije i instituti, fakulteti, razni muzeji, institucije koje se bave historijom prirodnih znanosti, specijalne historijske i ostale biblioteke, RTV, štampa, leksikografski zavod, studenti (povijesti, prava, politike, ekonomije i drugih fakulteta na dodiplomskom i postdiplomskom studiju), nastavnici u praksi i permanentnom obrazovanju, učenici usmjerenog obrazovanja, istraživači ili cijeli timovi istraživača koji rade na pojedinim projektima, razne manifestacije historijskog značaja.

Baza za povijest bi trebala organizaciono sadržati: referalnu djelatnost, izdavanje knjiga i časopisa, izradu bibliografija radova povijesnih, arhivskih i pomoćnih povijesnih znanosti, praćenje domaće i strane izdavačke djelatnosti, prikupljanje podataka i izradu bibliografija djela izdanih u inostranstvu, a odnose se na povijest naroda i narodnosti u SRH.

ZUSAMMENFASSUNG

D. ZAGGOTTA: INDOK-DIENST IM ARCHIV KROATIENS

Der Artikel stellt die Entwicklung des Dokumentation- und Informationssentrum (DIZ) des Archiv Kroatiens und die archivalische Dienste in Kroat-

ien von 1964 dar, wann seine gesetzliche Grundlage bis zum heutigen Tage formuliert wurde. Man glaubt dass mit technologischen Entwicklung und Vergrößerung den Bedürfnisse des Benützers der Archivalien, die ehemalige DIZ in INDOK-Dienst hereinwachsen müsste. Dieser Dienst würde sich ausser auf seine tägliche Tätigkeit, auch auf einige Richtlinien der Entwicklung der archivistischen Tätigkeit, die bis jetzt nicht umfasst war orientiren. Hier denkt man vorzugsweise auf die automatische Bearbeitug der Daten, den Entwicklungsdienst und die Informationsbasis für die Geschichte. Der so verbreitete INDOK-Dienst des Archivs Kroatiens wäre imstande wirksamer und besser seine Tätigkeit machen und somit sich in das Archivinformationszentrum von Jugoslawien einzuschalten.